

ENVIRONMENTAL MODEL OF ENTREPRENEURSHIP IN THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT FUNCTION WITH GLOBALIZATION CONDITIONS

Jovana Radulović

Belgrade Business School – Higher Education for Applied Studies, jovana.radulovic@bbs.edu.rs

Tijana Milanović

Belgrade Business School – Higher Education for Applied Studies, tijana.milanovic@bbs.edu.rs

Radica Jovanović

Belgrade Business School – Higher Education for Applied Studies, radica.jovanovic@bbs.edu.rs

Abstract: In the conditions of the global economic crisis, technical and technological and social changes, entrepreneurship is imposed as a counterbalance to globalization, due to uncertain market factors and destabilized national economies. One of the world's socioeconomic side effects is global solidarity: a way of thinking about society and the environment that makes ecology along with small and medium-sized enterprises the main parameters of economic reforms on a global scale. Bearing in mind that entrepreneurship represents a specific, tangible approach to making profit in terms of observing and exploiting business opportunities in the market, dictated by innovative, technological and social conditions, companies around the world, and at the level of development strategies of government governments, implement the concept of sustainable development into their business plans, focusing not only on financial gain, but also on the social aspect of having a positive impact on society. The ecological dimension of sustainable development relates primarily to the broader notion of profit making: the ability of society to change for the better in the fields of employment, education, recycling and cultural activities. Companies based on ecological principles are now called sustainable / ecological enterprises, and an economy based on the study of environmental resources for environmental economies. However, the education itself and the development of ethics on the environment in the environment are largely hampered by the development of ecological entrepreneurship, since the destruction of the Earth's ecosystems is not provable with sufficient scientific truth, and on the other hand, global NGOs constantly point to the advantage of an ecological business model as an investment asset because the environmental problem is global, and therefore allows for international cooperation, while ecological companies create value in the same way as ecosystems: not producing waste or wasting unsustainable resources.

Keywords: ecology, entrepreneurship, globalization, concept of sustainable development

EKOLOŠKI MODEL PREDUZETNIŠTVA U FUNKCIJI ODRŽIVOG RAZVOJA U USLOVIMA GLOBALIZACIJE

Jovana Radulović

Belgrade Business School – Higher Education for Applied Studies, jovana.radulovic@bbs.edu.rs

Tijana Milanović

Belgrade Business School – Higher Education for Applied Studies, tijana.milanovic@bbs.edu.rs

Radica Jovanović

Belgrade Business School – Higher Education for Applied Studies, radica.jovanovic@bbs.edu.rs

Sažetak: U uslovima globalne ekonomske krize, tehničko-tehnološke i društvenih promena, preduzetništvo se nameće kao kontributor globalizaciji, usled neizvesnih tržišnih faktora i destabilizovanih nacionalnih ekonomija. Jedna od svetskih društveno–ekonomskih nuspojava jeste globalna solidarnost: način razmišljanja o društvu i okolini što ekologiju uz mala i srednja preduzeća čini glavnim parametrima privrednih reformi na globalnom nivou. Imajući u vidu da preduzetništvo predstavlja specifičan ciljani pristup ostvarenju profita u smislu posmatranja i iskorišćavanja poslovnih prilika na tržištu, koje diktiraju inovativni, tehnološki i društveni uslovi, preduzeća širom sveta, ali i na nivou razvojnih strategija vlada država, implementiraju koncept održivog razvoja u svoje biznis planove, fokusirajući se ne samo na finansijsku dobit već i na socijalni aspekt da se pozitivno utiče na društvo. Ekološka dimenzija održivog razvoja se pre svega odnosi na širi pojam ostvarenja profita: mogućnost da se društvo menja na bolje u oblasti zapošljavanja, obrazovanja, reciklaža i kulturnih aktivnosti. Preduzeća koja se zasnivaju na ekološkim principima se danas nazivaju održiva/ekološka preduzeća, a ekonomija bazirana na izučavanju resursa

životne sredine ekonomija životne sredine. Međutim, sama edukacija i razvoj etike o životnoj sredini u mnogome sputavaju razvoj ekološkog preduzetništva, jer uništavanje Zemljinih ekosistema nije dokazivo sa dovoljno naučne istinitosti, a sa druge strane, svetske nevladine organizacije konstantno ukazuju na prednost ekološkog modela poslovanja kao investicijskog aduta jer problem životne sredine jeste globalan i samim tim omogućava internacionalnu saradnju, dok ekološka preduzeća stvaraju vrednost na isti način kao ekosistemi: ne proizvodeći otpad niti trošeći neodržive resurse.

Ključne reči: ekologija, preduzetništvo, globalizacija, koncept održivog razvoja

1. GLOBALIZACIJA, SVETSKO TRŽIŠTE I ŽIVOTNA SREDINA

Kako se rastuća globalna ekspanzija i međunarodna konkurencija odvijaju, kako na tržištu industrijskog tako i na globalnom tržištu, za preduzećase javljaju imperativne indikacije da razviju održive preduzetničke planove. U skladu sa tim, preduzetnici nastoje da razviju nove ideje i procese za svoje poduhvate kako bi održali svoju trenutnu poziciju u budućnosti.

1.2. Stvaranje globalnih uslova za održivo preduzetništvo

Fenomen globalizacije vezan je za suštinske promene u svetskoj privredi i njen uticaj reflektuje se na više nivoa: prema [1], globalizacija ima deskriptivno značenje i to kao:

- ekonomska globalizacija
- na industrijskom nivou
- na nivou biznis interakcije
- kao ideja o globalnoj kulturi i/ili konzumerstvu

Generalno, globalizacija doprinosi integraciji tržišta i defragmentaciji privreda širom sveta, doprinoseći većoj nezavisnosti onih ekonomija čije bi firme i preduzeća trebalo da se pozicioniraju na svetskom tržištu.

Međutim, postoji i negativna konstelacija tumačenja efekata globalizacije, jednu od njih autor [1] dalje pominje kako kritičari globalizacije „navode da globalizacija podriva nacionalni suverenitet, umanjujući sposobnost individualnih vlada da izvedu autonomnu ekonomsku politiku i da implementiraju efektivnu nacionalnu regulativu“. Upravo zato, uspešno poslovanje u uslovima globalizacije se smatra tekovinom „moderne diplomatije“ tj. efektivnim usklađivanjem nacionalnih ekonomija sa svetskim tržištem. Krajnje ekstremni vid savremenoj globalizaciji s obzirom da je ona počela, kako autor navodi [1] još sa formiranjem UN 1945. uspostavljanjem **Evropske ekonomske zajednice** 1957. kao i sa konstantnim razvojem transporta i komunikacija, predstavlja **antiglobalizam**, kao otpor svetskoj dominaciji kapitala, kako je navedeno [2] čemu svedoče brojna zasedanja:

- **MMF-a** (Međunarodnog monetarnog fonda),
- **WEF-a** (Svetskog ekonomskog foruma),
- **TWO-a** (Svetske trgovinske organizacije),
- **NATO-a** (organizacije Severnoatlantskog sporazuma)
- **G7 i G8** (Samita ministara najrazvijenijih zemalja sveta

i sličnih međunarodnih organizacija i foruma, koja ne mogu proteći bez masovnih demonstracija antiglobalista i antimondijalista protiv globalizacije, protiv kontrole transnacionalnog finansijskog i trgovačkog kapitala nad nacionalnim privredama (Đenova, Sijetl, Vašington, Porto Alegre, Grenobl, Barselona, Johaneseburg i dr.) kako naglašavala je autor [2].

Voda, vazduh, zemlja su elementarni egzistencijalni faktori koji obezbeđuju uslove za život na Zemlji i posledice izazvane neadekvatnim tretiranjem tih resursa predstavljaju ekološke probleme koji ne poznaju granice, dakle, globalne probleme, koji su istovremeno i lokalni, regionalni i svetski [2] što ekologiju dovodi u okvire ekonomskih parametara, odnosno, bilo na nacionalnom ili globalnom nivou, poslovanje na tržištu je neophodno prilagoditi ekološkim modelima tj. *ekologizaciju globalnih strategija*.

1.2. Odnos tržišta i životne sredine

Interakcije ili relacije između tržišta i životne sredine su vrlo složene i tiču se više političkog pristupa ekonomiji i same ekološke institucionalizacije u državama, tj. svest o održivom razvoju kroz ekološku dimenziju predstavlja spremnost pravno-regulatornih tela jedne države da implementiraju ekološki model u društveni razvoj. U skladu sa tim, autori [3] smatraju da proizvodnja tržišnih dobara u jednoj državi gotovo uvek predstavlja istovremeno i štetu na račun životne sredine, najedan ili drugi način, tj. da će povećana potreba za izvozom izazvati povećano zagađene životne sredine, usled nedostatka tehnologija za kontrolu polucija i institucija koje bi bile nadležne za takva pitanja. Upravo iz ovih razloga, postoje mnoge restrikcije na tržištu da bi se zaštitila životna sredina. Svetsko tržište ujedno ulaže izvesne napore u smislu poboljšanja odnosa zemalja na tržištu prema ekološkim problemima, navodeći ih da implementiraju tržišne ekološke strategije protiv fenomena poput „*race to the bottom*“ (slob. prev. aut.

„trka do kraja“) progresivnog oslabljenja ekoloških standarda uslovljenih potrebom kompetentnosti pri stalno rastuće integrisanoj ekonomiji, ili strategije poznata kao „*pollution havens*“(slob.prev.aut. „rajevi zagađenja“) gde firme sa visokim stepenom zagađenja koriste mobilnost investicijskog kapitala kao parametar za ulaganje u zemlje u ravoju gde su standardi životne sredine manje restriktivni, kako navode autori [3].Dakle,u visoko razvijenim zemljama postoji i opasnost eksploatacije drugih, manje razvijenih zemalja na tržištu, kao i dosad, ali su iste te zemlje i nosioci ozbiljno formiranih i organizovanih institucija i politika životnih sredina.

2.KONCEPT ODRŽIVOG RAZVOJA

2.1.Definicija koncepta održivog razvoja

Koncept održivog razvoja (engl. *Concept of sustainable development*) predstavlja princip dugoročnog ulaganja u međuzavisan odnos ljudskog društva i njegove prirodne sredine, poštujući pritom ravnotežu između potrošnje resursa i sposobnosti obnavljanja prirodnih sistema. Kao koncept, održivi razvoj se pre svega odnosi na ekonomski, socijalni i ekološki prosperitet. Ne postoji jedna, jedinstvena definicija koncepta održivog razvoja, mada Svetska komisija za okruženje i razvoj (*World Commission on Environment and Development*) uvodi jednu stipulativnu definiciju[4] koja se može uzeti za referentnu i koja glasi: „Održivi razvoj je razvoj koji zadovoljava potrebe sadašnjice ne dovodeći u pitanje sposobnost budućih generacija da zadovolje svoje potrebe“.

Slika1: Šema koncepta održivog razvoja

Izvor: <http://www.ciljeviodrzivograzvoja.net/>

- **Primena koncepta održivog razvoja u praksi i kritički osvrt na njegovu primenu**

UN su globalne ciljeve održivog razvoja definisale u 17 tačaka sa potciljevima[5]:

- **CILJ 1.** Okončati siromaštvo svuda i u svim oblicima
- **CILJ 2.** Okončati glad, postići bezbednost hrane i poboljšanu ishranu i promovisati održivu poljoprivredu
- **CILJ 3.** Obezbediti zdrav život i promovisati blagostanje za ljude svih generacija
- **CILJ 4.** Obezbediti inkluzivno i kvalitetno obrazovanje i promovisati mogućnost celoživotnog učenja
- **CILJ 5.** Postići rodnu ravnopravnost i osnaživati sve žene i devojčice
- **CILJ 6.** Obezbediti sanitarne uslove i pristup pijaćoj vodi za sve
- **CILJ 7.** Osigurati pristup dostupnoj, pouzdanoj, održivoj i modernoj energiji za sve
- **CILJ 8.** Promovisati inkluzivan i održiv ekonomski rast, zaposlenost i dostojanstven rad za sve
- **CILJ 9.** Izgraditi prilagodljivu strukturu, promovisati održivu industrijalizaciju i podsticati inovativnost
- **CILJ 10.** Smanjiti nejednakost između i unutar država
- **CILJ 11.** Učiniti gradove i ljudska naselja bezbednim, inkluzivnim, prilagodljivim i održivim
- **CILJ 12.** Smanjiti nejednakost između i unutar država
- **CILJ 13.** Preduzeti hitnu akciju u borbi protiv klimatskih promena i njenih posledica
- **CILJ 14.** Očuvati i održivo koristiti okeane, mora i morske resurse za održivi razvoj
- **CILJ 15.** Održivo upravljati šumama, suzbiti dezertifikaciju, zaustaviti i preokrenuti degradaciju zemljišta i sprečiti uništavanje biodiverziteta
- **CILJ 16.** Promovisati miroljubiva i inkluzivna društva za održivi razvoj, obezbediti pristup pravdi

za sve i izgraditi efikasne, pouzdane i inkluzivne institucije na svim nivoima

- **CILJ 17.** Učvrstiti globalno partnerstvo za razvoj

S obzirom da se konkretno u ovom radu, koncept održivog razvoja posmatra sa aspekta relacija ekonomski održivih parametara i poslovnih inovacija, sami ciljevi koncepta održivog razvoja (engl. **Sustainable Development Goals** – u produžetku **SDG**) predstavljaju iz godine u godinu više vid artikulisanja i kreiranja jednog “internacionalnog koncenzusa kao trijumf moderne diplomatije, i kako dalje navodi u članku za svetski ekonomski forum autor[6] “nalazeći solucije i rešenja počevši od vlada, preko stakeholdera, pa sve do segmenata društava koja imaju jako malo dodirnih tačaka, što nikad neće biti lako.

3. ODRŽIVO PREDUZETNIŠTVO

Održivo preduzetništvo označava primenu koncepta održivosti u preduzetništvu čije se poslovanje bazira na povećanju kako društvene tako i poslovne vrednosti - tzv. zajedničke vrednosti. Održivo preduzetništvo doprinosi rešavanju najizazovnijih problema na svetu, kao što su: klimatske promene, finansijska kriza, politička nesigurnost kao i osiguranje poslovnog uspeha. Međutim, u poslednjoj deceniji, društvo je eksponencijalno poraslo, i sve se više teži da se razume stvarni uticaj i vrednost preduzeća konceptijom održivosti u poslovanju.

3.1. Uslovi za razvoj održivog preduzetništva

Istorijski gledano, uspeh preduzeća je objašnjen gotovo isključivo zasnovan na svojim ekonomskim performansama. Svrha preduzetništva u prvom planu je bila stvaranje ekonomskih dobitaka, profitabilnih poduhvata ili, u nekim slučajevima, za stvaranje izvora zapošljavanja. To su faktori koji bi tradicionalno mogli odrediti doprinos preduzetništva. Stvaranje vrednosti obično je mereno u ekonomsko-finansijskom smislu, po indikatorima kao što su prodaja, profit itd. U međuvremenu, pitanja životne sredine i socijalna pitanja uglavnom su izbegnuta. Pitanja koja se odnose na ekološku i socijalnu ulogu koju preduzeća imaju, nisu do skoro bili su predmet diskusije. Postepeno je termin bioevoluirajući, ka širem pristupu bliže ideji u smislu da su kompanije trebale biti svesne svojih uticaja aktivnosti sa ekološke i društvene perspektive, ne samo korišćenjem ekonomskih faktora. Tradicionalno shvatanje stvaranja vrednosti samo u smislu ekonomskog profita proširilo se napokrivajući neekonomske dobiti pa je sve veći broj istraživača je počeo da obraća pažnju na vezu između održivog razvoja i preduzetništva. Ta veza je zasnovana na uticaju, koje preduzeće ima na kontinuitet životne sredine (npr. adekvatan i efikasan lanac snabdevanja, visok nivo sigurnosti proizvoda i higijena itd.) i diskontinuiteta (npr. zagađenje, degradacija zemljišta, klimatske promene).

3.2. Teorijski okviri održivog preduzetništva, pojam i definicija

Održivo preduzetništvo je danas pojam, koji započinje održivim upravljanjem i preduzetničkom inicijativom. Govoreći o održivom preduzetništvu, ne postoji univerzalno definisanje o preciznom značenju samog pojma. Na primer, autori [7] opisuju održivo preduzetništvo kao buduće orijentisano i da doprinosi ekonomskom prosperitetu, socijalnoj pravdi, i zaštiti životne sredine. Jedan deo istraživača [8] podrazumeva da je održivo preduzetništvo pojam koji je okrenut i koji se fokusira na pitanja životne sredine. Međutim, moglo bi se tvrditi da je domen održivog preduzetništva još uvek u povoju. Stoga, se održivo preduzetništvo može definisati kao trajni preduzetnički proces koji usmerava organizacione ciljeve u skladu sa centralnim osnovnim vrednostima organizacije. Organizacioni ciljevi odnose se na stvaranje, evaluaciju i eksploataciju mogućnosti koje promovišu unutrašnje i eksterne održive razvojne dobitke unutar linije ekonomskih, društvenih i ekoloških uslova.

3.3. Kategorije/vrste preduzetništva

Na osnovu nalaza pregleda literature, preduzetništvo može biti kategorizovano u sledeće grupe, kao što su:

- (a) konvencionalno / ekonomsko preduzetništvo,
- (b) ekološko / održivo preduzetništvo i
- (v) društveno preduzetništvo.

Tabela 1 daje osnovno objašnjenje ova tri tipa.

Tabela 1 Tipovi/vrste preduzetništva.

Tipovi	Objašnjenje
Konvencionalno/ekonomsko preduzetništvo	Biti ekonomski vođeni, oportunistički i ostvariti visok profit, kroz pretpostavku pretpostavke rizika, inovacije proizvoda ili procesa.
Ekološko – održivo preduzetništvo	Biti ekološki orijentisan, očuvati prirodne resurse i stvarati ekonomski razvoj
Socio-kulturno preduzetništvo	Biti socijalno orijentisan i promovisati vrednosti i ciljeve socijalne zaštite

Izvor: Prilagođen Richomme-Huet i Freiman (2011) i Tilley and Young (2009)

Source: Adapted from Richomme-Huet and Freyman (2011) and Tilley and Young (2009)

4. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Koncept održivog razvoja predstavlja novi okvir transformacije privreda na svetskom nivou. Funkcionalno on preuzima ulogu globalne strategije na dugoročnom planu, pritom dajući šansu nacionalnim ekonomijama da izbalansiraju između domaće proizvodnje i tržišnih neizvesnosti, navodeći preduzetnike da usklađuju dimenziju poslovanja sa društvenim, ekološkim i ekonomski dimenzijama održivosti. Održivo preduzetništvo mora se fokusirati na osobine održivih sistema koji su često kompleksni, rasprostranjeni, globalni, neizvesni i međusobno zavisni imaju dugoročne horizonte. Novi poduhvati predstavljaju ključne transformatore održive ekonomije i njihovi kapaciteti inovacije mogu uvesti više ekoloških i društvenih rešenja. Održivo preduzetništvo može da generiše zapošljavanje, unapređuje proizvode i procese, i postavlja nove kompanije imenja živote ljudi. Ne radi se samo o istraživanju mogućnosti i tržišnim pretnjama, već i o svesnoj analizi društvenog, ekonomskog i ekološkog uticaja koji korporacije imaju na okruženje. Različita uloga velikih i malih kompanija u transformaciji prema održivom razvoju ne može se zanemariti. Pojedinačni uticaj koji proizilaze iz malih i srednjih preduzeća, jeste relativno mali, ali njihov kolektivni uticaj je značajan i neophodan za većinu regiona. Mala i srednja preduzeća često čine oko 95% i zbog svojih ograničenijih resursa, njihovo razumevanje održivih praksi mogu se razlikovati od velikih preduzeća. Prema tome, preduzetnici su apsolutno svesni tog uticaja koji njihove kompanije imaju direktno ili indirektno na životnu sredinu. Neki interesantan zaključak ovog rada ističe da, na individualnom nivou, preduzetnici imaju tendenciju da izvuču svoju svrhu delovanja na održiviji način zasnovan na ličnim vrednostima i osobinama. Svojim inovativnim poslovnim modelima, značaj održivog preduzetništva, doprinosi u razvijanju novih tržišta, generisanju novih izvora prihoda - posebno za socijalno ugrožene grupe stanovništva - i doprinosi održivom pristupu privredi (zelena ekonomija). Na organizacionom nivou, unutrašnja korporativna kultura i objedinjavanje resursu ključne determinante za prihvatanje održive orijentacije. Na kraju, treba istaći i činjenicu, kako preduzetnici mogu pomoći društvu i životnoj sredini putem održivog preduzetništva, na globalnom nivou. Današnje kompanije koje razmišljaju o budućnosti, moraju uključiti u svoj program održive poslovne prakse koje će biti integralni deo njihove korporativne kulture i na najbolji mogući način vršiti kombinaciju ekonomske i održive odgovornosti.

LITERATURA

- [1] Zečević, M. (2015), *Globalni biznis i menadžment*, Evropski univerzitet u Beogradu, Beograd p. 5,7
- [2] Dašić Đ. D. (2003), *Diplomatija, Ekonomska multilateral i bilateral*, Univerzitet "Braća Karić", Beograd p. 215, 213
- [3] Field, B.C. and M. K. (2016), *7E Environmental Economics An Introduction*, McGraw-Hill Education, 2016 revised edition of the author's Environmental economics, 2013, United States of America, New York, p. 406, 407, 410, 411
- [4] World Commission on Environment and Development. 1987. *Our Common Future*, Oxford University Press. Preuzeto: <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm> <http://www.ciljevi.odrzivograzvoja.net/>
- [5] Toyota, T. (2018), *Sustainability is now mission critical for businesses. Here's why*. Preuzeto: <https://www.weforum.org/agenda/2018/09/sustainability-is-now-mission-critical-for-businesses-heres-why/>
- [6] Tilley, F., & Young, W. (2009). Sustainability Entrepreneurs. *Greener Management International*, (55). Preuzeto: https://www.researchgate.net/publication/319101953_Sustainable_entrepreneurship_What_it_is_Can_we_measure_it
- [7] Krueger, N. F. (2005). Sustainable Entrepreneurship: Broadening the definition of opportunity. *SSRN Accepted Paper Series*, 7: *Entrepreneurship in a Diverse World*. Preuzeto sa: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.554.8611&rep=rep1&type=pdf>
- [8] Richomme-Huet, K., & De Freyman, J. (2011). What sustainable entrepreneurship looks like: An exploratory study from a student perspective. In *ICSB World Conference Proceedings* (p. 1). International Council for Small Business (ICSB). World Conference., Vol. June 15-18, Sweden, Stockholm. Preuzeto:
- [9] https://www.researchgate.net/publication/319101953_Sustainable_entrepreneurship_What_it_is_Can_we_measure_it

